

Kształcenie ustawiczne jako sposób oddziaływań oświatowo-wychowawczych przygotowujących ludzi dorosłych do globalizacji i integracji Polski z Unią Europejską.

Edukacja ustawiczna to strategia polityczno-oświatowa, która pozostaje w ścisłym związku z uwarunkowaniami państwa, w którym jest realizowana. To sprawia, że możemy w praktyce egzemplifikować narodowe odmiany tej koncepcji. Artykuł ukazuje ewolucję edukacji ustawicznej w Republice Federalnej Niemiec, odwołując się do postulatów organizacji międzynarodowych, takich jak: UNESCO, OECD i Unia Europejska.

Nawiązując do tematu chciałbym podkreślić istotę edukacji ustawicznej w ujęciu Międzynarodowej Encyklopedii Edukacji Dorosłych i Kształcenia Zawodowego. Otóż w Międzynarodowej Encyklopedii zamieszczono 161 artykułów, które zostały napisane przez 168 specjalistów reprezentujących 35 krajów najnowszych całego świata. Trzy artykuły odnoszą się bezpośrednio do edukacji ustawicznej. Dwa spośród nich dotyczą zagadnień definicyjnych.

Mimo, że od wielu wieków postulaty kształcenia ustawicznego były przytaczane przez filozofów i pedagogów to jednak dopiero w XX wieku znaleziono odpowiedni grunt na ich wdrożenia. Międzynarodowe konferencje oświaty dorosłych oraz Raport Faure'a odegrały istotną rolę w upowszechnieniu i kształtowaniu koncepcji edukacji ustawicznej. Dzięki nim zaczęto dostrzegać fakt, że edukacja powinna być ciągłym procesem obejmującym całe życie człowieka najnowszych oświata dorosłych jednym najnowszych jej etapów. W wielu debatach podkreślano, że edukacja dorosłych jest istotnym ogniwem systemu edukacyjnego oraz że należy traktować edukację jako proces nieustannego kształcenia.

Kształtowanie się koncepcji edukacji ustawicznej może zostać najlepiej zrozumiane w kontekście szerszych trendów narodowych i globalnych. Rozpoczynając od kryzysu rafineryjnego w połowie lat 70- tych kraje rozwinięte gospodarczo doświadczyły wielu zmian strukturalnych. Rewolucja informacyjna wyznaczyła kierunek społeczeństwu uczącemu się i opartemu na wiedzy. Stało się to najważniejszym determinantem społecznego i ekonomicznego postępu.

Dostrzegając te trendy został opracowany raport Faure'a „Uczyć się aby być”. Autorzy raportu podkreślają, że współcześnie koncepcja oświaty ograniczonej w czasie do

tw. lat szkolnych i zamkniętej w murach szkolnych jest już niewystarczająca. Następuje przedłużenie edukacji na okres całego życia najnowszych a co za tym idzie wymaga to od władz oświaty rozbudowy infrastruktury i zróżnicowania instytucji oraz form edukacyjnych dostępnych dla wszystkich. raport ten ujmuje edukację ustawiczną jako ideę ogarniającą cały system oświaty. komisja zaakcentowała również pojęcie społeczeństwa wychowującego, które zapewnia każdemu uczestnikowi odpowiednie środki i program do samokształcenia i samowychowania, umożliwiając swobodny ich wybór. Należy podkreślić, że w wyniku konferencji montrealskiej został powołany Międzynarodowy Komitet ds. Rozwoju Oświaty Dorosłych. Na jego III sesji w grudniu 1965 r. Paul Lengrad wystąpił najnowszym referatem L'education permanentne. według niego „kształcenie ustawiczne jest to cały zespół działań i zadań zmierzających do stworzenia nowego systemu edukacyjnego”.

Obecnie trudno jest pogodzić się z podziałem życia na okres nauki oraz okres i aktywności społecznej. Dlatego Lengrad podkreśla, że aktualnie istnieje konieczność uczenia się przez całe życie.

Lata 90-te przyniosły ponowne zainteresowanie koncepcją edukacji ustawicznej. obecnie edukacja ustawiczna jest ujmowana jako koncepcja polityczna oraz strategia na rzecz rozwoju krajów uprzemysłowionych. Nie ulega wątpliwości, że edukacja zawsze powinna odwoływać się do społecznego i globalnego kontekstu. Parlament oraz Rada Unii Europejskiej ogłosiła rok 1996 rokiem „Europejskim Rokiem Edukacji Ustawicznej. Wychodząc od analizy niepokojących wskaźników bezrobocia ministrowie stwierdzili, że niekorzystnymi skutkami pozostawania bez pracy może być wzrost negatywnych zjawisk społecznych. Wskutek tego dostrzeżono wagę edukacji ustawicznej, której celami powinno być: „rozwijać osobowość każdej jednostki, przekazywać takie wartości życia prywatnego, społecznego i publicznego jak: solidarność, tolerancja i zrozumienie kulturowej różnorodności, wspierać zdolności różnych grup kulturowych w celu porozumienia się włączenia wszystkich obywateli Europy w demokratyczne podejmowanie decyzji”.

Drugim istotnym wydarzeniem dotyczącym edukacji ustawicznej było spotkanie ministrów edukacji krajów członkowskich ODCE. Na konferencji stwierdzono, że znaczenie pojęcia edukacji ustawicznej jest nadal otwarte nadal na różne interpretacje. Edukacja ustawiczna rozumiana jest przez ODCE jako: „świadome kontynuowanie uczenia się w ciągu całego życia, będące w opozycji do koncepcji mówiącej, że edukacja kończy się w wieku 16, 18 czy 21 lat. Takie rozumienie zwiera w sobie dwa aspekty. Po pierwsze daje możliwość wielokrotnego powracania do formalnych instytucji oświatowych oraz nieformalnego uczenia się, które jest jednak świadome, planowe i systematyczne. po drugie implikuje uznanie przez

jednostki, pracodawców i władze punktów, w których istnieje społeczna i/lub ekonomiczna potrzeba uaktualnienia wiedzy i umiejętności. Ten drugi aspekt różni się od pierwszego ponieważ nie tylko postrzega edukację ustawiczną jako prawo, ale niezbędne wymaganie uczestnictwa”.

Warto podkreślić, że edukację ustawiczną współcześnie ujmuje się w kontekście koncepcji społeczeństwa uczącego się, w którym edukacja jest dostępna dla wszystkich i odnosi się do zainteresowań i wartości kulturowych uczniów. Odbywa się ona w instytucjach kształcenia formalnego oraz poprzez edukację nieformalną i pozaformalną. Odpowiada na potrzeby uczniów na aktualnym poziomie ich wiedzy i świadomości: od kształcenia analfabetów pierwotnych, półanalfabetów aż po zdobywanie wysokich profesjonalnych kwalifikacji.

We współczesnym rozumieniu kształcenia ustawicznego kładziony jest nacisk na fakt, że edukacja dorosłych jest nieodłącznym elementem składowym tej koncepcji, umożliwiającym podejmowanie nauki przez całe życie. Edukacja dorosłych obecnie już nie pełni funkcji zastępczych, ale daje szansę rozwoju osobowości człowieka umożliwiając jednocześnie zmianę kwalifikacji zawodowych społeczeństwa. Doświadczenia edukacji dorosłych są bardzo cenne dla praktyki edukacji ustawicznej, ponieważ wiele elementów oświaty dorosłych włącza się w koncepcję organizacji systemu edukacji zgodnego najnowszych ideą kształcenia ustawicznego. Obecnie można zauważyć wzrost znaczenia edukacji dorosłych. Przejawia się to chociażby w tematyce licznych naukowych sesji najnowszych udziałem międzynarodowych specjalistów. W kontekście realizacji koncepcji kształcenia przez całe życie uważa się że współcześnie priorytetami edukacji powinny być: alfabetyzacja i edukacja podstawowa. należy jednak podkreślić, że domaganie się zaspokojenia potrzeb edukacyjnych każdej jednostki jest nierealistyczne najnowszych punktu widzenia niezaspokojenia nawet najbardziej niezbędnych potrzeb w zakresie edukacji podstawowej. Dlatego też w wielu krajach określa się tzw. grupy docelowe, które otaczane są szczególną opieką. przygotowuje się dla nich specjalne programy, często w pełni finansowane przez rząd, zachęcające tym samym do uczestnictwa w nich.

Mówiąc o edukacji ustawicznej chciałbym nawiązać do koncepcji edukacji ustawicznej w Niemczech.

Jeżeli podejmiemy się próby oceny niemieckiej koncepcji edukacji ustawicznej w świetle dyskusji międzynarodowej, której początek datuje się na lata 60. XX wieku, musimy najpierw stwierdzić ich dużą rozbieżność, potem zaskakujące zbliżenie w latach 90.

W latach 60 dokonana się zmiana orientacji w niemieckiej edukacji dorosłych w kierunku uwzględniania obiektywnych potrzeb edukacyjnych państwa, społeczeństwa i gospodarki, co zaowocowało instytucjonalną i personalną rozbudową edukacji dorosłych. W latach 70. i 80. XX wieku formuła edukacji ustawicznej wykorzystywana była przede wszystkim dla potwierdzenia status quo systemu oświaty i legitymizacji przyjętych do realizacji innowacji w dziedzinie edukacji dorosłych. W tym podejściu dominuje dystans wobec prac międzynarodowych organizacji nad edukacją ustawiczną, tendencja do przeceniania własnego systemu oświaty i sceptyczne nastawienie wobec niekontrolowanej edukacji.

Taka reakcja niemieckich pedagogów mniej może dziwić, jeżeli uświadomimy sobie, że wiele elementów koncepcji edukacji ustawicznej, lansowanej przez organizacje międzynarodowe znanych była im z niemieckiej historii wychowania, szczególnie z okresu pedagogiki reformy, kiedy dążono do zastąpienia systemu klasowo-lekcyjnego nauczaniem całościowym, uczeniem się z życia i w toku działalności praktycznej, nauczaniem problemowym, metodą projektów, nauczaniem łącznym, metodą ośrodków zainteresowania, Planem Daltońskim; z pedagogiki reformy wiedzą niemieccy pedagodzy o zakwestionowaniu tradycyjnej roli nauczyciela i wyznaczeniu mu nowej roli, o wychowaniu we wspólnocie, poprzez wspólnotę i dla wspólnoty; o indywidualizacji kształcenia; o wychodzeniu poza mury szkolne i podejmowaniu różnego rodzaju działalności w środowisku lokalnym; o zespoleniu w nierozzerwalną całość teorii i praktyki pedagogiczne.

Przełomem w postrzeganiu koncepcji uczenia się przez całe życie jest druga połowa lat 90., kiedy system oświaty Niemiec został dotknięty kryzysem jakościowej i ilościowej niewydolności, zmuszając do poszukiwania nowych rozwiązań. Wtedy to doszło do zbliżenia niemieckiej i międzynarodowej dyskusji polityczno-oświatowej, głównie pod wpływem Unii Europejskiej.

Wraz z pojawieniem się publikacji Komisji Oświaty Północnej Nadrenii-Westfalii *Przyszłość edukacji - szkoła edukacji* rozpoczyna się nowa epoka w dyskusji polityczno-oświatowej Niemiec. Uczenie się przez całe życie przestaje być hasłem odnoszącym się wyłącznie do biografii poszczególnych jednostek, ale staje się także wyzwaniem dla systemu oświaty. Komisja zarysowała nową wizję szkoły, którą zdefiniowała jako uczącą się organizację. Jej rozwój uzależniony jest od współpracy z graniczącymi obszarami edukacji zawodowej, edukacji dalszej, szkolnictwa wyższego oraz kształcenia nauczycieli. Edukacja ustawiczna postrzegana jest w tym kontekście jako strategia umożliwiająca osobisty rozwój w oparciu o samodzielnie wykreowany plan edukacji. Koniecznym warunkiem

ureczywistnienia tego ideału jest gotowość i umiejętność ciągłego aktywizowania potencjału edukacyjnego oraz jego rozwoju zarówno przez same jednostki, jak i instytucje oświatowe. Przedmiotem edukacji ustawicznej jest zaś opanowanie kompetencji intelektualnych, osobowościowych i społecznych, czyli tzw. kluczowych kwalifikacji pozwalających na pokonywanie problemów życia codziennego i zawodowego oraz umożliwiających autoedukację.

Scharakteryzowany powyżej koncepcyjny rozwój edukacji ustawicznej należy widzieć przede wszystkim w związku z trwającą w Niemczech od lat 50. dyskusją nad kluczowymi kwalifikacjami, a w niewielkim stopniu w kontekście propozycji organizacji międzynarodowych. Należy zastrzec jednak, że dyskusja ta na płaszczyźnie narodowej rozwijała się równoległe do propozycji organizacji międzynarodowych, ale bez odwoływania się do nich.

W wyniku przemian społeczno-ekonomicznych lat 90., w obliczu procesów globalizacji oraz pluralizmu dróg życiowych na znaczeniu zyskały kompleksowe strategie i umiejętności, określane mianem kompetencji, które we współczesnym znaczeniu:

1. odnoszą się bezpośrednio do podmiotu działania;
2. odnoszą się do całej osoby;
3. uznają umiejętność samoorganizacji podmiotu;
4. otwierają się na wartości;
5. obejmują różnorodne, zasadniczo nieograniczone predyspozycje potrzebne do działania

W tym kontekście uczenie się kompetencji oznacza osiągnięcie: gotowości i umiejętności ciągłego uczenia się, umiejętności logicznego, analitycznego, krytycznego myślenia, umiejętności organizowania, współpracy, wytrwałości, koncentracji i dokładności, czerpania radości z rozwiązywania problemów, gotowości do respektowania różnorodności i wolności innych, umiejętności rozwiązywania konfliktów, umiejętności osobistego zaangażowania wynikającego ze świadomości społecznej i politycznej odpowiedzialności, umiejętności obrony przed niebezpieczeństwem wyobcowania i manipulacji, umiejętności owocnego korzystania z czasu wolnego oraz umiejętności takiego obchodzenia się z ciałem i duszą, by zakłócenia były wyjątkami. Na znaczeniu zyskały więc inteligencja i odpowiedzialność (Human Resources), ponieważ przemiany technologiczne wymagają nie tyle wąsko wyspecjalizowanych fachowców, co ludzi o kwalifikacjach, pozwalających na ich wielokrotne i zróżnicowane zastosowanie w odmiennych sytuacjach.

Uczące się społeczeństwo definiowane jest jako zjawisko społeczne, którego członkami są osoby, grupy i organizacje, tworzące sieć powiązań umożliwiających gromadzenie doświadczeń oraz zmianę sposobu myślenia i działania. Uczenie się w ramach tych sieci ma miejsce zarówno wtedy, kiedy jest intencjonalną aktywnością, jak i wtedy gdy zachodzi niejako przy okazji, wynikając z kontekstu dnia codziennego. To, co czyni sieci uczenia się (Lern-Netzwerk) szczególnie atrakcyjnymi to fakt, że przyjmują one postać interpersonalnej komunikacji: Poprzez wspólne przeżycia, rozmowy i działanie zdobywamy przyzwyczajenia, przekonania, style komunikowania się i konwencje, co prowadzi do tego, że wrastamy w określone społeczeństwo.

Współczesną edukację dorosłych w Niemczech charakteryzuje: boom rynku edukacji dorosłych; realizowanie przedsięwzięć edukacyjnych pod postacią projektów, których koszty znacznie przekraczają ustawowe możliwości finansowania edukacji dorosłych; ekonomizacja edukacji dorosłych czyli koncentracja na wydajności i efektywności przy ciągle malejących nakładach, ale przy nieustającej trosce o zachowanie wysokiej jakości usług; trudna sytuacja finansowa kadry w instytucjach edukacji dorosłych; rozwój indywidualnych form uczenia się w oparciu o Internet oraz płyty CD-ROM. Ta sytuacja wymaga nowych koncepcji pracy, nowych form kooperacji i łączenia się w sieć na różnych płaszczyznach: instytucji, personelu, oferty.

Jeśli chodzi o alternatywne mechanizmy finansowania edukacji ustawicznej to temat ten pozostaje nadal otwarty. Należy uznać, że nie istnieje najlepsze rozwiązanie finansowe. Akcentuje się, że niezbędne jest prowadzenie dalszych badań nad poszczególnymi modelami. Mimo wszystko edukacja ustawiczna przynosi korzyści zarówno samym uczestnikom, jak i pracodawcom, społeczeństwu i państwu. Próba budowania systemu na zasadach edukacji ustawicznej powinna opierać się na regułach powszechnego finansowania, które angażowałoby wszystkich beneficjentów, najnowszym uwzględnieniem ich wydolności finansowej.

Międzynarodowa Encyklopedia Edukacji Dorosłych i Kształcenia Zawodowego jest obszernym i bogatym zbiorem wiedzy. Pozwala na zdobycie informacji zarówno dotyczących uwarunkowań historycznych jak i podstawowych pojęć, problematyki i głównych trendów danego zagadnienia.

W najnowszych materiałach wydanych przez Forum Edukacja przy Federalno-Związkowej Komisji Planowania Oświaty i Wspierania Badań pt.: *Uczyć się przez całe życie* - tymczasowe zalecenia i raport ekspertów znajdujemy zalecenia, które mają pomóc w urzeczywistnieniu edukacji ustawicznej w XXI wieku:

1. **Warunki konieczne: motywacja, kompetencje do uczenia się i organizowania nauki** - wczesne wspieranie motywacji i kompetencji do uczenia się w przedszkolu i szkole podstawowej; uwrażliwianie na potrzebę organizowania środowiska wspierającego edukację, wzbogacenie sytuacji sprzyjających uczeniu się w życiu codziennym i pracy; silniejsze powiązanie między ogólną i zawodową edukacją; zabezpieczenie dostępu do informacji i indywidualnego doradztwa, intensyfikacja reklamy dotyczącej edukacji dalszej.

2. **Edukacja ustawiczna dla wszystkich** - upowszechnienie koncepcji edukacji dla grup z niskimi kwalifikacjami za pomocą następujących elementów: indywidualne doradztwo przy stanowisku pracy, certyfikacja kompetencji zdobytych w procesie pracy, tworzenie sytuacji wspierających uczenie się, edukacja w miejscu pracy za pomocą modułów nawiązujących do posiadanych kompetencji, kursy językowe dla imigrantów; specjalna oferta dla starszych dorosłych odpowiadająca ich zainteresowaniom i możliwościom uczenia się.

3. **Możliwości finansowe i czasowe** - wzmacnianie popytu na edukację dalszą poprzez wspieranie jednostek i skuteczniejsze uwzględnianie ich zawodowej sytuacji; stworzenie równowagi między indywidualną odpowiedzialnością i wspieraniem z zewnątrz, przy tym zaleca się sprawdzenie skuteczności działania kuponów edukacyjnych; umożliwienie stopniowego zdobywania kwalifikacji w ramach uprawnień socjalnych; nowa regulacja czasu pracy i nauki oraz finansowania edukacji dalszej w drodze regulacji między pracodawcami i związkami zawodowymi; specjalne wspieranie pracowników średnich i małych zakładów; kontrola udogodnień podatkowych dla uczących się.

4. **Sieci działania i związki kooperacyjne** wnoszą wkład w poprawę przejrzystości, w optymalizację regionalnych struktur oświatowych, w rozwój i zabezpieczenie jakości i użyteczności edukacji dalszej, dlatego należy upowszechniać koncepcje sieci działania; dawać wsparcie treściowe i finansowe, umożliwiać ponadregionalną wymianę doświadczeń regionalnych w tym zakresie.

5. **Modularyzacja edukacji dalszej** wspiera zazębianie się różnych obszarów edukacji i uwzględnianie osiągnięć edukacji nieformalnej, ułatwia kontynuowanie procesów kształcenia się i kwalifikowania, wspiera indywidualne decyzje dotyczące dalszej nauki, dlatego istnieje potrzeba federalnych regulacji modułów zawodowej edukacji dorosłych; indywidualnego doradztwa w oparciu o posiadaną wiedzę i kompetencje, wprowadzenia egzaminów modułowych; doradztwa i pomocy w procesach uczenia się.

6. **Certyfikacja edukacji dalszej** - rozwój procedur uznawania wiedzy i kompetencji zdobytych nieformalnie; opracowanie procedur i metod egzaminowania,

odpowiednie przygotowanie egzaminatorów, przygotowanie świadectw potwierdzających posiadane wiadomości i kompetencje.

7. **Nowe media** - kształtowanie umiejętności obsługi nowych mediów we wszystkich dziedzinach, na wszystkich szczeblach edukacji, dla wszystkich grup społecznych; opracowanie interdyscyplinarnych koncepcji zastosowania nowych mediów we wszystkich obszarach edukacji; przysposobienie personelu nauczającego; rozwój oprogramowania; wykorzystanie możliwości Internetu dla regionalnych banków danych o edukacji dorosłych.

8. **Profesjonalizacja** jest istotnym warunkiem urzeczywistniania edukacji ustawicznej, dlatego należy rozwijać koncepcje nauczania zorientowanego na cele, adresatów, praktykę; rozszerzać ofertę dokształcającą dla personelu edukacji dalszej; zapewnić praktyczne i przedmiotowe przygotowanie do wykonywania zawodu.

9. **Rola szkół wyższych** - mocniejsza motywacja do całościowej edukacji w trakcie studiów poprzez indywidualne doradztwo, pomoc w pierwszych semestrach studiów, inspirowanie do samodzielnego uczenia się, upowszechnianie systemu punktowego; rozszerzenie oferty o zmodularyzowane kierunki studiów podyplomowych, które będą zintegrowane z gospodarką, włączanie wirtualnych kursów; otwarcie na wysoko wykwalifikowanych praktyków bez wykształcenia wyższego, otwarcie na gospodarcze, socjalne i kulturalne środowisko, współpraca w ramach sieci, rozszerzenie oferty usługowej szkół wyższych; wzmocnienie wydajności szkół wyższych jako miejsca edukacji dalszej, permanentna edukacja personelu szkół wyższych.

Obejmując tak wielorakie dziedziny życia edukacja ustawiczna jest koncepcją edukacji wielostronnej, totalnej, całościowej, można powiedzieć - globalnej.